

84/2pc
= 269
0-57

ШИМА ОКУЕВ

ДАБТТАН
ДАИ

84/2 Рос
= 222/

ШИМА ОКУЕВ

ЛАБТТАН ДАЙ

Нохч-ГӀалгӀайн кӀышкыӀ издательство

Грозный 1981

Центральная районная
библиотека 2306

С2 (Чеч)
0-52

Рецензент М. А. Сулаев

Окуев Шима.

0-52 Хозяева земли: Стихи, поэма. — Грозный Чечено-Ингушское книжное издательство, 1981. — 76 с.
35 коп.

0 $\frac{70403 - 011}{М 135(03) - 81}$ 33 — 81

С2 (Чеч)

© Чечено-Ингушское книжное издательство, 1981

ЛЕНИНАХ, ПАРТИХ ДУ
САН ИЛЛИИН МОГІАНАШ...

СУРТ

Кіезиг тіхъаббина
Хіттина біаьргаш —
Дуьнене хъаббелла
Хъоьжуш бу уьш.
Кіезигчу беламо
Хердина балдаш
Дош ала гінтинчохъ
Севица ду гуш.
Дуьненан хазаллех
Іабац и біаьргаш,
Ирс, дахар чулоцуш
И хъажар ду.

Хіораннан дог хъаста
Гінттийна балдаш
Тіекъовла ца тарлуш,
И сецна ву.
Некха тіехъ лепаш ду
Ціен лента, кийснг.
Байракхийн техкарх и
Іемина ду.
Хийлазза халкъаша
Шега сатийса
Дахаран къайленаш
Цуьнца ма ю.
Генара куьг кхийдош,
Собга и хьобжу.
Дахаран некъ хьобхуш
Суна и ву.
Толаман тулгІеша
Со хьалха тоьттуш,
Доккхадеш, Ленинан
Сурт кьежаш ду.
Массо а вонна и
Дуьхьала лаьтта,
Массо а диканна
Хьалха и ду.
Массо а халкъаша
Безамца йоккхург —
Сийлахьчу Ленинан
Йоккха ціе ю.
Цундела, безамца
Сурте а хьобжуш,
Хиллачун, хиндолчун
Ойла йо ае.
Дог ду сан, айделла,
Тіемашца лобхуш
Байташна моґІанаш,
Мукъамна — аз.

Клеззиг тѣхъаббина
Хиттина бѣаьргаш,
Сан дешнаш кѣобалдеш,
Соь хѣѣжуш бу.
Дахаран сурт хилла,
Ирсана лаьтташ
Лийр воцу вайн Ленин,
Хѣхамча ву!

САН ПРОГРАММА

НеIаран мачаша
Хѣорканаш йѣжуш.
Готанна дѣабѣжна
Шен цѣалха сту,
Тѣулг берг бен, дѣха урд
Шена ца кѣѣчуш,
Халонца ламанхо
Кѣийснна ву.

Заманан йѣзallo
Кѣѣल्लीна иллеш
Хийла цо, гѣелвелча,
Дѣкийна ду,
Хѣацарца яьккхинчу
Сискалан юьхкаш,
Ца кѣѣош, хѣѣшашна
Хиттийна ю.

Дийцарехъ, мел лайнн
Лаьмнаша бала
Ирсѣчу дахаре
Тийсарца са,
И лѣхуш, кѣийсамаш
Мел хилла, алахъ, —

Ла ца луш, х'инца а
Иийжа дог сан.

Тк'а х'инца, вайн съездан
Сацамаш боьшуш,
Воккхавеш, дуьйлу-кха
Сан б'аьргех хн:
Гин суна сайна цо
Сирла некъ х'оьхуш,
Сайн дуьх'а х'оттийна
Программа гин.

Ламанхойн нахаро
Зил база дисна
Латтанаш го суна
Тесина б'ал,
Іазапехъ даьхкина
Халк'аш а гуш ду
Ирсе, к'инх'егамо
Гулдина х'ал.

Балха т'ехъ, к'ладвелла,
СадаІа хиьнарг
Газетан аг'лонаш
Херцаеш го.
Хиндолчу дахаран
Программех кхетчахъ, —
К'ладвалар дицлой, цо
Болх болабо.

Олу цо: «Лаьмнашца,
Іазапан мархийн
Бода кхин гур боцуш,
Маьлхан нур ду,
Цундела х'уна, тхан
Х'оме Компарти,

Ламанхойн даггара
Баркалла ду!»

Хiorаммо олуш ду,
Шен ю Программа,
Шен дуухъа хiorтийна,
Шен ду и ирс.
Со а ву ламанхо,
Со ву уьш санна,
Сан партис хiorтийча —
Сан ма ю и!

САН СЕДА

Хiorда тIехъ йийшина
ТулгIенаш гIиттаеш,
Харцонан, Iазапан
Буржалаш хедадеш,
Ткъес тоьхча суй санна,
ЦIеххъана боданехъ
Кхеттарг бу сан седа —
«Аврорин» мачти тIехъ.

Майрачу хiorдахойн
Miaьчгаш тIехъ и лепа,
Сий долчу салтичун
Куйна тIехъ и къега.
Цуьнан нур го суна
Турпалхойн нехха тIехъ,
Ленна айинчу
Байраххийн неканехъ.

Буйьсанан боданехъ
Седарчий легачохъ,
Сахуьлуш, стигалахъ
Церан нур кхулучохъ

Сайн седа го суна,
Космосехь ийалуш,
Дерриг а дуьненна
Машаран серло луш.

Дуьненчохь дуьххъара
Октябро кхоьллина,
Ленинан илмано
Серлонан нур делла
Сан седа гур шуна
Латта шен теш х'иттош,
Стигларчу х'ора а
Седане куьг кхийдош!

САН ДАЙ

Сан дай бу ламанан
Мокхазах схъабевлла,
Маршонна хъанала
Уьш хилла бу.
Бакъ лобхуш, кыйсамехь
Уьш тоьлла, аьлла
Историн куьйгаца
Яздина ду.

Ца хилла уьш везаш
Мотт шалха луьйш верг.
Халкъана ямарт верг
Лайна а бац.
Чекхбевлла уьш, хоьржуш
Х'оранна товш дерг,
Дог'учохь алаза
Дош дижна дац!

Ленинан байракхо
Айинчу цергахь,

Суй хилла, це онуш,
Уьш летта бу.
Хіора а, машаран,
Дахаран кІоргехь
Сийлахь лар юьтуш,
ДІавахна ву.

ДІаяхна и зама,
Шераш ширделла,
Со хьовстуш, ас хестош
Ирс, дахар ду.
Хан идарх, дай бицбеш,
Со-м виц ца велла,
ХІораннан це ларьеш
Сан ойла ю.

Сан дай бу ламанан
Мокхазах схьабевлла,
Маршонна хьанала
Уьш хилла бу.
Дайн косташ кхочушдеш
Болчаьрца вогуш
Со, нохчо, ламанхо,
Илланча ву!

ДАЙМОХК ХЕСТО А СО ГІЕЛ ЦА ВЕЛЛА...

ЗЕЗАГАШ

(Поэма)

I

Туьтешца легалун
Буьртигаш санна,
Дахаро деношца
Легайо хаи,
Шераш а длауьду,
Маса мох санна,
Ойланехь гінттадеш
Хиллачун гІан.

Блаьргаша сан лобыу
Хийла Іа, блаьсте,

Бералла хьистинчу
Ламанийн сурт,
Сан юъртахь декначу
Татолан хьоста,
Некъаца х'оттийна
Г'айракхан чурт.

Дукха ду дахарехь
Мел дайнарг суна,
Вониг а, дика а
Со гина ву.
Дикано х'истина
Дог дека кийрахь,
Вонашца к'ийсалаш
Ойла а ю.

Хвац-кха, х'уй ду и,
Ииц'яла тигац
Бераллехь сайн маса
Д'аяхна хан.
Карзахе ойланаш,
Хьестарх ас, к'ярлац,
Х'иттадеш дуьх'ала
Хиллачун г'ан.

...Лаьмнаш лестара
Шок'алийн шовк'ехь,
Лергашкахь лаьттара
Кеманийн г'ар,
Т'еман аз хезара
Уллорчу хотехь,
Некъашкахь лаьттара
Ц'ийн, ц'еран лар...

Д'аяхна и зама,
Шераш ширделла,

Тахана кѣжбелла
Корта а сан,
Цу хенан дукъ лайна,
Лаьмнаш сирделла,
Діо йнстехъ кагделла
Чурт а ду тхан.

Делахъ а, газетийн
АгӀонаш кегош,
ЦӀеххъана тохало
Кийрара дог,
Моттало, малхбузе
ТӀамо ю егӀош,
Лаьмнаш тӀе хӀоттийна
Южалло ког.

Боьлхуш го сайн ненан
Бух боцу бӀаьргаш,
Лулахойн хӀусамехъ
Хазало мохъ;
Шаьн цӀийӀаш, юьйлало
Бомбанийн гаьргаш,
КӀепташка, тӀо доьхуш,
Кхойкху Даймохъ.

Герз карахъ мел дерг а
Орцанна хъаьдда,
Яхъ йолуш мел верг а
Цу тӀамехъ ву.
Хийла ас хьнстина
Зезагаш даьгна,
Сийна арц макхбелла,
Дарбелла бу!

II

Инзарс де дара
Вайн халкӀе хӀоьттина,

Южаллел эвхъаза
МостагІ тегІертара,
Цо дІавшан когашца
Вайн латта хьоьшура,
Эхь доцчу маттаца
Сийсаздеш, дуьйцура.

Моьттура цунна, ша
Дуьнсан да хир ву,
Машарехь мел ваьхнарг
Йийсарехь вацор ву,
Дуьнеио ирсан неІ
Шен дуьхьа йоьллур ю,
Халкьо ден нилматаш
Шен кара доьрзур ду.

МостагІчун набахтеш
Совийла юьйлира,
Южаллин лагерьш а
Денна гуш кхуьура,
Цу чуьра хезара
Йийсарийн маьхьарий,
Лавтте ден весеташ
Леш долчу адамийн.

Уьш ша тІе бохура
Берзинчу когашца,
Уьш гІоро бухкура
Цу Іавнан гІурашца,
Царах цІе туьйсура,
Садукьдеш, бойура,
Веллачун докьах а
Пайда бан гІуртура.

Халхъан цІийх дог Іебаш
МостагІий бацара,

Уьрсаца некха тIе
Седарчий дахарах.
Вайи кIентий, мехкарий
Уьш бевзаш бацара,
Уьш белхо, уьш бохо
ХIетахь ницкъ бацара.

Ша тIехь шек вацара
ГIоро дIахIоттийнарг,
ЦIергахь а цIе яра
ЦIе яьлла вогуш верг,
ТаIзарехь ша кегвеш,
Меженаш оттушехь,
Велалой хьожура
МостагIчун юьхь дуьхьал.

ТаIзаран хийла герз
МостагIчо хуьйцура,
Къизаллни хорманаш
Карла а йохура,
КIант къарван гIуртура,
Лалийна даш дуттий,
Хезаш дерг-м цхьаь дара:
«Ехийла тхан парти!»

МостагIчун дегIах, ткъа,
Дорцо катухура,
БIаьрса а кхолалой,
И охьахуура,
Бос боцчу бесни тIе
Хьацар а тухура,
Ткъа кийрахь яьлла цIе
Дагах а юлура.

Меттиг а хир барий
Вайи махкахь йовессаршна?

Сада!ар хир дарий
Шайн йоцчу х!усмашкахъ?
Я веддарг вер варий
Южаллин буйнара,
Садаьлла, сахаьдда,
Вожжали ша кешнашкахъ?

Сийлахьчу вайн халкъе
Компарти кхайкхира,
Яхъ йолу и к!ентий
Цо вовшахтуьйхира.
Цул т!аьхъа мостаг!ий
Г!аддайна хъаьвзира,
Дийначийн беллачех
Хъега а дийзира.

Шен дег!ах дог тешаш
Мостаг!а вацара,
Ког биллал латта а
Тешаме дацара:
Южалла йоллура
Яьллачу бацаца,
Веддачун дег! дашош,
Даьллачу хъацарца.

Шен дагна совбевларг
Халкъо лови баланаш,
Шен кийра доьссинарг
Компартин онда дош,
Туху дерг, ца !ебаш,
Мостаг!чун дег!ах даш —
!ийр варий ца леташ,
Ца гойтуш шен ницкъаш?

Мас вара майра к!ант
Даймахко кхнийна,

Мохк безар шен даг чу
Компартис днжийна,
Мостагичун масаллин
Масалаш дохийна,
Глаъттина мостагла
Хлаллакван, эшийна!

Мостагичун дашал а
Дош тоьлла уьш бара,
Яьллачу цларал а
Цле тоьлуш уьш бара,
Лелинчу болатал
Лаамаш тулура,
Цо клентийн дегнаш чу
Кхин ницкъаш кхуллура.

Мекара мостагла
Дера чуглертара,
Тлаьххъара гулбина,
Ницкъаш тлестоьттура,
Стигал а, латта а
Цуьнгахь ду, моьттура,
Кхехкачу цу тлеман
Дорцо мохь беттара.

Амма харц хуьлура
Мостагичун ойланаш,
Эрна чухоьхкура
Цо тламе танканаш. —
Цхьа а чекхийолний ткъа?
Чекхъяла ницкъ барий —
Дуьхъяла лавттачохь
Яхь йолу и клентий?

Длатала кхийначун
Кхаж хьалха болура,

Гергахъа таьIначух
Сийна цIе йолура,
Чекхъяла гIертачун
Iаьржачу цу кийра,
Гранаташ шен юкъах
Йоьхкий, кIант вуьжура...

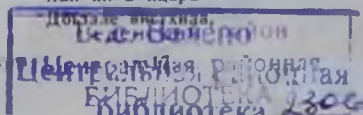
Ишта ду вайн партис
Кхинйна адамаш!
Алсам ду цара ден,
Дина а гIуллакхаш,
Ишта ву турпалхо
Вайн Маташ Мазаев,
Замано кхоьллинарг
ЦIе яха шен сий деш.

III

Беттаса буьйсанах
Доьллачу цу хенахь,
Стигларе седарчий
Ловзучу цу хенахь,
Цхъа карзах корах чу
Кхайкхича хьадалча,
Шийла дарц хьаьдира
Маташан дегIаца.

«Кхаъ» бохуш веьнарг а
СапарIат вацара,
Сов чехка варна, и
Лиэшара хьацарна.
Цхъа-ши дош схьааьлла,
И къайлавелира,
ЛактIачу Маташан
ДегIах цIе елира.

Хан ян а яцара

Доьлхучу шен берийн,
Зудчун а дог хьаста,
Сихонна тлеххетта,
Уьш мара кьсвлина,
И, аранккхичахь,
Бодано хьулвира.

Накьостий-танкисташ
Шаьш каде хьийзара,
Шаьш тlамна кечьелла
Машенаш лаьттара:
Вовшашца ден кьамел
Сов кlезиг хетара,
Динчух, дан дезачух
Вуьшта а кхетара.

Буйсанан боданаш
Гlовгlанехь хьегlара,
Болатан машинанаш
Оьгlазе екара;
Вежарий-танкисташ,
Шаьш сиха лелахь а,
Деш долчу гlуллакхехь
Сапаргlат хетара.

Хlорамма паргlат куьг
Болатах тухура,
Генарий, гергарий
Цуьнга ладугlура,
Болатан букъа тlе
Дайн куьг а хьокхура,
Къайлаха, шен дагахь,
Хьаста а хьостура.

Хlиницалц схьа хьегна къа
Эрна ца хиллера,

Лелийнарг, Іамийнарг
Тахана кариіра:
Махкана гІо оьшу
Минноташ тІекхаьччахь,
Массеран машенаш,
Дог тешош, екара.

— Маршалла ду шуьга,
Вежарий-танкисташ! —
Аьлла тІехІоьттичахь
Боданехь шайн Маташ,
Маршалла дІаоьцуш,
Шаьш тІамна кийча дуй
Хоуьйтуш, нисдира
Кісенташа могіанаш.

— Хала бу, вежарий,
МостагІчун тешнабехк,
Амма вай сацор ву
Шен ницкъах тешна верг!
Вай цуьнца бустур бу
Стогаллин барамаш,
Гойтур бу Даймахке
Вайн болу безамаш!

ЦІеххьана и гІаттарх,
Вай цунна духур дац,
Инзаре чугІертарх,
Ког бухабокихур бац,
Сийна даш тІедеттарх,
БІаьрнегІар тухур дац, —
Цо лосьху и кІнллой
Вайн махкахь кхиьна бац!

Вай майра кхийинарг
Ю сийлахь вайн парти,

Цо вайга хоуьйту,
Дуй халкъан вай кӀентий,
ГӀел ца луш, Iамийнарг
Халкъ деза, мохк беза
Юха а парти ю,
Хьахош ерг вай, сзаш!

Цундела йоккху вай
Безамца цуьнан цӀе,
И хьахош, юьйцуchoхь
Кхаь кхочу вайн даг тӀе.
Цуьнца бу вайн ннцкъаш,
Толамаш, безам а,
Цо вайна Iамийна
Эшайн халонаш.

Ткъа хӀинца мохк лаца
МостагӀа гӀсртаchoхь,
Снийначу цу цӀарах
ГӀаланаш йогучохь,
Вайн халкъаш йийсарехь
Уьш дацо гӀсртаchoхь —
Иийр дарий вай, кӀентий,
Ца леташ, са а чохь?

Хьовсал вайн стиглане:
ГӀовгӀанехь и ска,
МостагӀчун кеманаш
И кхолош ма лела,
Дитта тӀехь гӀа санна,
Вайн латта дегадо
Бомбанаш лелхачохь
Деш долчу татано.

Кънийсамехь вай голар —
Даймехкан дуьхьа ду,

Хеназа длаваьлларг —
Сийлаллин цларца ву,
Мостагла эшавар —
Хлораннан лаам бу,
Партина делла дош
Вай даг чохъ лелош ду!

Мостаглий мел хиларх,
Даш дукхах вайгахъ ду,
Оьглазе чуглертарх,
Совцо ницкъ вайгахъ бу!
Аьтто а хуьлда вайи
Хлораннан кху тламехъ,
Тоьлла а воьрзийла
Хлор а шен хлусаме! —

Иштта и шен къамел
Маташа чекхдохкхуш,
Мостаглийн ардангаш
Хьаьжча а гуш яра.
Аренаш таржийнна,
Шакаршца, маьхьаршца
Це туьйсус боглу уьш
Гергахьа глертара.

Мостагичун машенаш
Алсамха ма яра,
Маташан хлоранна
Иттаннаш кхочура.
Стогаллий, майраллий-м
Вайгахьа сов яра,
Дог гинттон цлий дара
Дералло дохдина.

Дуьхь-дуьхьал хиттира
Боданаш буьйсанна,

Шаьш серлаевлира
Цѣраш а цѣрашца,
Латта а догура
Деттачу ткъесаца,
Танканаш Іуьйшура
Іожалло цергашца.

Стешхалла яцара
Юьйлучу цѣрашца,
Дог ойуш мохъ бара
Іохучу цѣрашца,
Маташан машенаш
МостагІийн гихъ яра,
Веддарг ца волюьйтуш
Іожаллин багара.

Цу дошан дорцалахъ
Де доьхнарг бацара,
ДегІ дошо дагочохъ
Белхамаш бацара.
Толамна яьлла цѣ
Лахлуш ма яцара.
Эгорах, кхачалуш
МостагІий бацара.

Буьйсанаш, яхъяларх,
Тѣ юьсуш хилла дац —
Тіом, буьрса мел хиларх,
Іист йоцуш бисна бац.
Эххар а, мостагІийн
И цѣраш жимъселла,
Тіавхъхъара яьлла топ
Толамна йийкира.

Кест-кеста ишта хан
Яи йицлуш яцара —

Эшорах, сацалуш
МостагIа вацара.
Минотехь малх кхетта
Де деъна дацара,
Саьнгалан Iаьржа кIур
Лахлуш а бацара.

Танкистийн юьхь-сибат
КIуьрзехь ма къегара,
Ешначу бедаршна
ТIехь туьха лепара.
Дерачу дегнаш чохь
Безамаш бекара,
СадаIа хиьначо
Илли а олура.

Ницкъ барий мостагIчун
Вайн кIентийн дог кхоло,
ТIамехь а халонца
Стогаллех уьш бохо,
СадаIа хевшинчохь
Безамах дог къахко,
Уьш реза боцучохь
Даймехкан васт човхо?!

Иштта, тIом лахбелла,
Суьйренга де таьIча,
Ган таро хуьлура
Бай тIера зезагаш;
Дог карзахдолура
Цхьаь даккха таьIначун,
Цунна тIехь карадой
ЦIечу цийн тIадамаш.

ДегI шелдеш, хьоькхура
Суьйрено тIаккха мох,

Стигалахь макхлора
Мархнийн и шийла бло.
Довлхура, довлхура
Даймехкан аматаш —
Бацалахь бос баьхьна
Зезагаш, зезагаш.

Цлеххьана, ойланах
Воккхуш, «гур» долура,
Савигалан цле йолний,
Малхбузе йогура.
Стигал а, латта а
Шаьш лела довлура,
Догланах даш довлхуш,
Тлом чехкаболура.

— Хьалхахьа! — кхойкхура
Маташа кленташка —
Ша кхарста долура
Болатчу дойшца ткьес,
Дуьхь-дуьхьал хлуьттура,
Мохь бохуш, йожаллаш,
Вовшашка кхойкхура:
«Турпалхой харжалаш!»

Йожаллин шун хлоттош,
Тлеман клур хьавьзара,
Болатан бло чехош,
Дошан ницкь цлевзара,
Цу цлергахь, чим хуьлуш,
Йогучохь машенаш
Вайн клентий гур бара
Мостагий хлаллакбеш.

Сел ирча, буьрса тлом
Кхехкачу цу арахь

Ціе яьлла Маташан
Машена лелара,
И соьцуш яцара,
Яцара тіом лахбеш,
И нохчийн воі вара
Мостагінй хіаллакбеш.

...Машен а сацийна,
Доттагичо схьанйци
Дерина, дагийна
Турпала, оьзда дегі.
Баца тіе виллина,
Цо біаьргаш биллича,
Цунна тіе тевжира
Зезагаш, зезагаш.

Дохк, мархаш эшийна.
Ловзуш шен злаьнаршлахь,
Ша боьлуш хьаьжира
Дашо малх цунна тіе.
Уьдучу мостагех,
Боьлхучу йнйсарех
Кхаьрдаш, длакерчара
Суьйренга tela де.

Маташан біаьргашца
Нур-дети кхоьлича,
Стиглахь малх лечкьира
Мархашлахь, мохь аьлла.
Доттагінй лаьттара,
Кортош а охкийна,
Бацалахь доьлхура
Зезагаш, зезагаш.

Хан яьлла, хан яхна,
 Хезаш дац тлеман аз.
 Ца довззал хазделла
 Хьомечу мехкан васт:
 Мостаг!чо кхольина
 Стигланаш лаьржа яц,
 Комаьрша пайн латта
 Молхано моьрсуш дац.

Махкана белалой,
 Луьйренца малх кхета,
 Х'юраннан дог хьостуш,
 Вайн партин нур лена;
 Лаьмнашкахь ленало
 Эшарца шовданаш,
 Аренца лекхало
 Мехкарийн мукъамаш.

Дашочу тулг'ешца
 Ялташ ду пайн техкаш,
 Стоьмашна язъелла
 Хаало пайн бошмаш,
 Хьешашна хьомсара
 Вайн хьоме х'лусамаш
 Хаало ирсана
 Иллина пелараш.

Дерриг ду Дапмахкахь
 Дахаран дог хьобстуш,
 Де дахча ца довззал
 Г'аланаш ю кхуьуш,
 Инлманан пхьалг'ин чохь
 Пхьераша т'лемаш деш,
 Хийла к'лант лела пайн,
 Космосехь некъаш деш.

Иштга ю вайи зама,
Шега сатнисиннарг,
Бешершина халкъаша
Туьйранахь йийцинарг,
Хийлазза мостагца
Вайи дайша кыйсиннарг,
Турпалша шен дуьхьа
Шайи синош дладелларг.

Велла вац турпалхо,
Халкъана са делларг,
Лаьтто а виц ца во
Шен дуьхьа кыйсиннарг.
Адмаша и вуьйцу,
Цо динчун пусар деш,
Замано хан хуьйцу,
И доржехь ийавеш.

Вайца бу турпалхой,
Хинца а уьш беха!
Дозаллехь махкахойи
Дог гиттош, дош деха!
Бедза уьш бийцале
Мехкан сий лардечохь,
Жимчунна гиллакхаш
Дас-панас ламочохь.

Дладайна глеман аз,
Шераш а ширделла,
Вайна и довзуйту
Радиос, кино чохь,
Ткъа суна-м моттало
Кегочохь газеташ,
Бацалахь техкало
Зезагаш, зезагаш...

Маташан клант хилла
 Хьобжуш Іаш... Кино чохь
 Цунна схьагайттина
 Ден хьоме аматаш.
 Цунна и вевзина,
 Евзина аренаш,
 Девзина бацалахь
 Бос баьхьна зезагаш.

ЦІа воґий, цо дуьйцу
 Шен нене гиначух,
 Цу тІеман аренца,
 Арцнашкахь хиллачух,
 Ткьа нанас, лагардой
 ДІадевлла и шераш,
 Бацалахь хьобсту, бах,
 Зезагаш, зезагаш!..

ДАЙМЕХКАН СУРТ

Башломан кортоша
 И мархийн вертанаш
 Шуьйрачу белшашна
 Даржийна тІетеси.
 Цу дорцан тІемашца
 Айина сур-куйнаш,
 БІаьштиг тІе тІадеш,
 Оьґлазе тІетехки.

Куьйсачу хьаннаша,
 Эсар мох ловзабеш.
 Дорцан кІур тІебуьллуш,
 Дато кур тІебуьйґи.

Ламанан шовдано,
Мехкарех деҀ кечдеш,
Шан жовхарш оьхкина,
Габали тїеюьхи.

Гуьйренан мокха де
Корталих хьерчадеш,
Хьалхара шелонаш
Эххар тїеязьели.
Генара, го бохуш,
Легачу чимаша
Ламанийн басенаш,
Кїайїина, дїахьулїин.

Садайча, седанца
Тхан корах чухьаьжна,
Гїура-Дадас, хїуиъаьлла,
Куьзганах куз ма бин.
И дерриг тергалдеш,
Ойлане со ваьлча,
Сан даго схьалаьцнарг
Даймехкан сурт хили!

ЛАЪМНАШКАХЪ СУЪИРЕ

Сийна стигал
Сарахь, суна
Схьа а хьодий, елало.
Седа, суйнаш сийсош санина,
Сетташ, кхерста болало.

Бода боькьуш,
БоҀгу бутт а,
Бердех гїерташ, соьцу го,

Беса боъра
Бескош, мохо
Бесан патарш лестадо.

Шал а шийла
Шовада ша-ших
Шаг-тйулга тлехъ декало.
Шоъбан шера
Шедаг локкхуш,
Шовкъехъ и ду, моттало.

Мела мох а,
Маша марахъ,
Марха йижош, хехкало.
Маса глено
Мерза мерзаш
Мела сох а хьерчадо.

Сийна стигал,
Сирла седа,
Суйре сайна йоълуш го.
Сира лаъмнаш
Сил а члогла
Сайна дезарх теша со

БУЪНСА

Дешинца кхелина
Сискаллад горга хлог
Боданехъ, айбелла,
Глар йоцуш шершара.
Кхерчара цле йоъжна,
Яържинчу алунаш
Кегийра и суйнаш
Стигалахъ лепара.

Мажделла бешан глаш
Хлаваэхь ловзадеш,
Лаьмнашца тийна мох,
Урх яйна, кхерстара.
Бай-бецан куза тлехь,
Тхин туьтеш лепадеш,
Стиглара седарчий
Эсала сегара.

Шед тоьхна, лахенга
Тулгленаш хаьхкина,
Бердашца, бухь буьйглуш,
Шовданаш керчара.
Цу попан харн тле
Дерзина га кхетта,
Вотанца глаьттина
Хьаннийн аз декара.

Сан хьоме Нохчийчов!
Хьан хаза буьйсанаш,
Стиглара седарчий,
И дато шовданаш,
Ойланехь туьйсина,
Иллешка дерзийна,
Сайн даг чохь дскйна,
Ас хьуна духало!

* * *

Туьйранна кхетачу
Малхо шен злаьнарш,
Шу хьовстуш. баххьашца
Даяржайо.
Иштта ас безамца,
Сан хьоме лаьмнаш,

Данма иллешца
Шу кхийкхадол

Мацалла гелделча
Бер некхе санна,
Текхевдий, молу ас
Бухдуйлу хи.
Клез-клезиг Ialochу
Бездемах терра,
Тадмашца лахьадоу,
Ловзадо тхи!

Мел ирсе хета-кха,
Лакхенга ваьлла,
Жауьно шедаган
Хазийчахь аз,
Малх, делкье тейохуш,
Пушлакхе баьлла,
Чухьаьжчахь, зIаьнаршца
Лепадеш ари!

Сан хьоме ва лIамнаш!
Хир вуй-те цхьа а
Суначул дукхаха
Дезаш верг шу?
Ницкъ хилл, дендина,
Шух вина хьаша,
Кхехкачу безаман
ХIоттон-кха шун!

* * *

Сан безам бу, буьйса, хьогта,
Беттасиэ а, цу седане,
Мотталучу хьаьдда боьду
Шен зIаьнаршца хьеста дуьне:

Хъаннашка а, буьйса, ахъа,
Илли бохуш, йийшийначу,
Беттасиз шаьш серлаяьхна,
Мохо тийла техкош йолчу;

Лаьмнашка а, шайн баххъаш тӀехь
Стигла лаьтта, моттош долчу,
Лечарчийн бен, шайн тӀемашца
Бердаш дацо ницкъ боцучу;

Нохчийн халкъе, шен эшаршца
Ирсе дахар гойтуш долчу,
Къинхьегаман толамашца
Коммунизме доьдуш долчу.

Сан безам бу, сан безам бу
Хьоега, хьоме сан Нохчийчоь,
И хайта кхин хӀун оьшу,
Дезаха дош алалац соь!

ОРГА

Шийла хъан тулгӀенаш
Къийсало бердашца,
Шакарца бетташ шайн
Оьглазе мохь.
Екхначу буьйсанаи
Тийналла яйарца
Цо, чехош, къехкабл
Эсаре мохь.

Лаьхъанан бен хьочу
Лечанах тарделла,
Чухьодий, йоккху ахь
ГӀайренах йист.

Ламанан и чхераш
Текхадан ницкъ хилар,
Уьш делхор хьайн лоруш
Кхолламан ирс.

Хйей, Орга, эрна ахь,
Тулгленаш екаеш,
Маьхьаршца чехабо
Эсаре мох.
Лаьмнаша, ловзадеш,
Аренга хьо даккхарх,
Суна го аренгахь
Хьан гира мохь.

Цигахь ахь аренаш
Ялташца хьекъайо,
Хьовзайо беркатна
Хлоттийна хьер.
Кхузахь а лахъехьа
Оьглазе хьайн гловгла,
Лахдехьа тем боцуш
Данма лер!

* * *

Сил а дукха бега мохк!
Деза лаьмнаш, цаьрца дохк,
Зевне дека шовданаш,
Мохехь ловзу зезагаш.

Еза хилла кхезараш,
Нохчийн гийла эшараш,
Декаш догӀу Орга а,
Буса бужу седа а.

Беза цинлуш боглу бутт,
Хьаннашца цо хиттон сурт,
Ирсе дегнаш, адамаш,
Церан хаза туьйранаш.

Сел шу суна дезаро
Ирсехь ваха ламий со.
Сан мохк, хан длаэхарах,
Хьайха со ма ваккхалахь.

ДІАЙХЪ

Акхачу Іаламо,
Тіулг говза буттуш,
Сов лекха айдина
Органан бердаш;
Малхо шен дашочу
ЗІаьнаршца луттуш,
Даймахке хьуьйсу уьш,
Бес-бесар ленаш.

Діо бухахь, халла гуш,
Тай тесча сина,
ГІовгІа еш, Ісивло
ОьгІазе Орга;
И дардеш, бердаша
Хоьхку чу тіулгаш,
И ца ловш, гІергІа хп,
Тем боцуш, гІоргІа.

Бен доцуш, тулгІешка
Кхийдадеш генаш,
ГІайреш тісехь техкало
СапаргІат пепнаш;

Органан уґарах
Ца эеш эшарш,
Шовданах лешало,
Чахчаршца декаш.

Гора-я!, сан Даймох!
Хьо хилла-кх суна
Кхолламо кхнале
Сел беза хьехнарг,
Кхиъначохь, безамо
Гелвина, вижчалъ,
Набаро шен гленан
Куьзганахъ эхьнарг!

Бераллехъ башломан
Некхах вакхийнарг,
Акхачу Іаламо
Обзда кхинийнарг,
Кхолламо дахарал
Хьо хьехнарг беза, —
ТІулг хилла, хьоъ хьоъжуш
Латта ву реза!

ХАСТАМ

Ламанийн баххьаша,
Малхо шайш хьаьстича,
ЗІаьнаршца дерриг а кхолу;
И нур мел ггначо,
Вох а вой безамо:
«Хастам кху махкана!» — олу.

Аьхначу йовхоно
Дендинчу зезаго
Лаьттана го барташ дохуш;

И таѡаш, ладоѡгѡча,
Кхетадан там бара:
«Хастам кху махкана!» — бохург.

Дуьненна го бохуш,
Лелний, малх, йовхо луш,
Нохчийчохь нур дуьтий, буьжу;
Дѡабуза ца туьгуш,
Лаьмнаш тѡехь техкалуш,
Хастам беш, соьцуш и хуьлу.

Седарчий, садайча,
Стнгланан ѡьрчашца
Суйнаш тѡехь хсхкалуш лела,
Садаѡа уьш севцчяхь,
Мохо, шен шок тухий,
ѡаь-марха, ялайой,
Хьарчайо ламанийн баххьех;
Цо а ша Нохчийчохь
Садаѡа ссцначохь,
Хастам беш, хи доккху бѡьргех.

И йоьлху аз хезча,
Угѡучу ѡовращца,
Мохь тухий, долало шовда.
Даймехкан ареннийн
Тайначу эшаршца
Хастам беш, дуьйлу и ловза.

Бѡьстенан мохаца
Тахкалой, хьаниаша
Дожадеш догѡанан го хи,
Баьццарчу баццалахь,
Тхи хуьлий, патарш тѡехь,
Хастам беш, сацало ткъа и!

Гуьйрено глаттавой,
Са каде ламанхо,
Жа дажош, волато арахь;
Шен мохк сов безаро
И генахь сацаво,
Хастаман дош, кхайкхош, ала.

Лаьгтий, д'аволало
Жал хьалха ламанхо,
Илли ду генара хезаш,
Хьомечу Даймахках,
Хазачу Iаламах
Илли ду хастаме дешнаш.

Дерриг а исбаьхьа,
Дерриг а, ирсехьа
Лерина, гойтуш ду кхузахь,
Кхачалац дагаца
Данма кхоаца
Хастам беш дека аз кийрахь.

Сайн мехкан хазилла
Ган Iама суо варна,
Баркалла боху ас нанна,
Мохк беза, халкъ деза
Сайна цо хьехарна,
Ирс ду сан массо а ханна.

Сан Орга, со санна, Iелделла
Хьо хIунда бердашца текхало,
ХIунда хьан IовIа а лахьелла,
Жимделла, тIулгаш а хаало?

Къаналла кьовжачу лаъминаша
Шайн дукха шовданах совний-те,
Я лаънан шелоно бина ша,
Хьулдина, цара шайн тов диги?

Хуммаъ дац, сан Орга, гел ма ло,
Кхин ца ян йодац дла блясте а,
Ла делхош, тоъначу дог'ано
Достур хьан шовданах хьастаме.

Сан Орга, цул г'аьхьа-м вайшимма
Дуа-вехъ дла декор ду бердаш,
Блястенан керлачу мукъамца
Локхур ю ламаихойн эшарш.

* * *

Еттачу тулг'ешца
Глов'ла еш Органо,
Ладов'луш суьйренца
Дитташ к'ел лара со.

Бохура тулг'еша:
«И клант ма г'инила ву,
Воьлху и, хьовсийша, —
И бала хилар ду!

Хир ву и безамо
Некъаха тилийна,
Я доггах езачо,
Харц хилла, лехийна».

«Бакъ яц шу, Органан
Х'ай буьрса тулг'енаш, —
Бохура беттасин
Злаьнарша, хаам беш. —

Безамо некъах и
Тилийна цкъа а вац,
Сзарг харц хилар-ма
Данне а тарлуш дац.

Гой шуна и воьлхуш,
Шух хьоьгуш леларна,
Шу гуш, сакъералуш,
Воккхавеш хиларна?!»

Сих ца деш, луьно жа
Цлехъа дlалохьку,
Цийзарца жен жlаьла
Жал хьалха оьху.

Гелъелла, алашо
Берг халла луьйзу,
Хlавазхь, айделла,
Бирдолаг хьийза.

Лакхенаш, бес-бесар
Хийцалуш, лепа,
Нур кхолош, ийалуш,
Индагlаш лела.

Стигlано, тlедетташ,
Шен эзар бlаьргаш,
Легайо, лoьлхуьйтуш,
Цlен-дашо гаьргаш.

«Тlак-тlак-тlак» — татанца
Беттаснэхь къегаш,
Дуьйлало толла тlехь
Патараш дего.

Бердашкахь декачу
Органан гловга
Ийайо техкачу
Хьаннаша ховха.

Лаьмнаш тлехь, керчалуш,
Болало бутт а,
Шен деза нур хьерчош
Хьомечу юртах.

★ ★ ★

Дерриг дуьне
Дохдо малхо;
Блаьсте йолу,
Лоллий га;
Шен шакарца
Льохкуш мохо,
Ювраш хьолху,
Гинтош лаь;

Техкий, хьун а,
Самайолий,
Даржо хIутту
Сийна га;
Олхазар а,
Тлема долиь,
Дуьйцуш хуьлу
Гина ган;

Бацо, мохехь
Дласатехкий,
Кьорза куз шен
Баржабо;
Полла, чечахх
Кара лоций,

Иза талла
Болало.

Амма даг чохъ
Шийла хуьлу,
Кийрахъ кхерсташ
Іаьржа дохи,
ІондІа хьаьжча,
Гуш ца хилахъ
Дагна хьоме
Лаьмнийи мохи!

ДАГ ЧОХЪ АС КХИЙНА, ІАІЙНА БЕЗАМАШ...

КЪОНАЛЛЕ

Безагаш дїадевли
Бїаьстенца девлла.
Лехарах, караяц
Дїаяхна хан.
Маржа-яї, кьоналла,
Ма гена яьлла...
Хьобь кхойкхуш висн со.
Йиш йоцуш ган!

Цкьа мацах тхо санна,
Тахна а Шуьйтахь
Кегий нах схьагуллуш
Пхьобьханаш ю.

Ирс яІ-кха, кьоналла,
Хьо йолчун кийрахь!..
Сан бІаьрго льцуш дерг
Кхин дуьне ду!

Безамаш, бай санна,
Сонешкахь хевна,
Сан деган кІоргенехь
ДІагийнна Іа.
Ойланийн кхерч байна,
ІІайІІанаш дебна,
Керлачу Іуьйрене
Со хьовжуш Іа!

Де догнї чекхдолу,
Дезарша луйттуш.
Хиллачух ца кхуьуш,
Сох хили да.
Хьалха со хІиттинчу
Сан кІентий хІуйттуш,
ДІаоху денош а
Ѕан деза лан!

Маржа-яІ, кьоналла,
Ма гена яьлла!
БІаьрг бетташ, хьовжу хьо.
Херъелла сох.
Къар ца луш, ойланца
Хьовгахьа ваьлла,
Шераш ас идадо,
Воккхавеш хьох!

★ ★ ★

Суьйренца, сагатлуш,
Ойла ян ваьлча,

Стоъл тѣра сайн тетради
Ас доьллу схъа.
Цул тѣахъа моѣанаш,
Шаьш кхиъна девляча,
Хи санна, ѣенало,
Стих хѣоттош дѣа.

Хъоьсту ас агѣонаш,
Къамел деш цаьрца,
Дийцарца туьйранаш
Органан хих.
Лору ас, мел ду уьш,
Ца волуш гѣалат,
Гуш сайна хиларна
Хѣоранца стих.

Иштта ду сан тетрадь,
Дагца ас лелош.
Даймахке безамаш
Сан цу тѣехъ бу.
Ас ѣина ойланаш,
Стихашца лешаш,
Хѣораннан дог хъостуш,
Цу тѣехъ гуш ю!

* * *

Со нанас вина вац
Халонех пебетта,
Гѣийланаш дѣаьттуш,
Тоьлладийн пусар дан,
Буьйсанна наб ца еш,
Техкавеш, кхиййчахъ,
Къоналлин тем лосьхуш,
Эрна хан ѣиййта.

Вина вац, вина вац
Кийрахъ хьагI кхнаин,
Шайн дуьхьа бехачу
Киллошха Iамаван,
Тоьллачуи цIоганан
Мерзашна мотт хьаькхна,
Гийланиг велхийна,
Аьттонан некъ лаха.

Со, пича, лийчийна
Ламанан шовдан чохъ;
Даймехкан хазалла
Евзина аганахъ;
Бераллин кхиарехъ,
Дуьххьар ког боккхучохъ
Халкъ дезар дижийна
Тхан нанас сан даг чохъ.

Цундела, доттагIа,
Юьйцу ас иллешца
Даймехкан хазалла,
Вайн халкъан оьздалла.
Дуьненчохъ цхьаммо, со
Халкъан кIант ву, алахъ, —
Цул доккха совгIат дац,
Ирсе вуй хаалахъ!

САН НЕКЪ

Сан некъ бу дахарехъ
Стаг хьоьтур воцуш,
Ницкъ бонург гIаш, говрахъ
Лелалур воцуш,
Ойланийн кхерчахъ бен
Ган таро йоцуш,

Байташца барт боцчун
Дан амал доцуш.

Галце бу, чолхе бу —
Саьнгарш ю, гунаш:
Гена бу, генаш ду
Эзаршка бекъна.
Тилла ву тийлачу
Мукъамца воцург,
Дог делош, дог дслхош
Ала дош доцург.

Хийламма халонца,
Белхашца бина,
Бала а, безам а
Беркатца хьийна,
Къоначо, късначо
Шен сий а дина,
И некъ бу сан царца,
Сан цийца ийна!

Декъалйо, декъалво
Цу новкъахъ верг ас;
Сий до ас, къахъоьгуш,
Ловр долчун бакъ, харц,
Ойланца айвелла,
Батта тле ваьлла,
Чухъаьжна, луи долчун
Халкъана шен аз!

Ас некъ бо, Нохчийчоь
Некхаца лелош,
Мукъамца, могацца
И хастор дебош.
Со нохчо, со вахчо
Цо дог ду делла.

Вокхаве, и хесто
Со гел ца велла!

Иштта ду, доттага,
Сан некъан тача,
Ткъа лаа, и толлуш,
Хъан даг тле кхача.
Некъ хала бийцарна
Бехке ма велахъ,
Галатло сан хиллехъ,
Тояй, гечделахъ!

ХЪОЪГА ХЪАИГГА

Нагахъ со ларамза
Зилах ца валахъ,
Сан царна халкъашлахъ
Баркалла дуьсийла.
Амма со лаьмнаша
Шайн во! вац алахъ —
Сан чорхан даьлахкаш
Жаьлеша къуьйсийла!

Дехъарчу дахарах
Гехь а велла,
Нохчийчоь ас йицъяхъ —
Со эхь вуьйцийла.
Хьомечу ден-ненан
Декхарех паьлла
Хеташ, со дIаводахъ —
Дарж дойна вуьйсийла!

Дахарехъ сан хилла
Бакъболу безам
Къоначийн ойланехъ,

Хьо хестош, богийла;
Хьо реза йоцуш, со
Раз таына водахь —
Кхечуыца хьан некъаш
Ирсаца догийла!

Ас хьоьга яздина
Биъбайтан могиаш,
Мукъаман лайш хилла,
Иллица декийла.
Хийла, хьоь сатуьйсуш,
Хъежийна бяьргаш,
Хьан дагах цле летош,
Со вуьйцуш, сегийла!

Ас хьоьга хьайгга бен
Йийцина йоцу
Безаман сан кьайле
Седанна юьсийла;
Ас хала кьийлинарг,
Атtone даьлла,
Кьоначийн дегнашца
Беркатца кхуьийла!

★ ★ ★

Дуьненна нур делла,
Дендина льямнаш,
Стиглара чухьоьжуш
Маьлхан нур ду.
Безамо кхаь бслла,
Соь хъежош бяьргаш
Сан даго хаьржина
Хьомениг ю!

Буьйсанаи багара
Беттаса санна,
Соьга цо кхийдадо
Безаман нур.
Бовш болчу кхерчара
Це-суйнаш санна,
Со хьоьстуш хьомечун
Блаьргаш а бу.

Да виса, елар-кха
Ас боху буьйса:
Эхь хеташ, беттасин
Кхоьлина юьхь;
Со волуш гелвелла
Цуьнга сатийса,
И йолуш кирхьанца
Тхо долчу чохь!

* * *

Х. В

Беттасин беснеш а,
Блаьргаш а богу,
И бода-клажарш а
Клажешкахь го.
Мархашлахь юьхь лелхьор
Гинллакхца доггу,
Схьахьаьжчахь — цо ирсан
Кхаь суна ло.

Ткъесан тай, ши цюцкъам
Льаьттехьа хьоьжу,
Беттасин бесни тлехь
Це лепало.

Садаккхяхъ — нєкхя тїєхъ
Тулгїенаш ловзу,
Іаь ялахъ — алуно
Со вагаво!

Беттасин бат а ас
Балдашца лоху,
Бераллин безамца
Овхало дїа.
Нєкхя тїєхъ тулгїено,
Айлой, садоккху.
Цул тїаьхьа сан карахъ
Садоїуш Іа...

★ ★ ★

Суьйренца шовданан куьзганахъ,
Техкалуш, седарчий луьйчура,
Уьш хьоьстуш, беттаса стигалахъ,
Ийалуш, чухьоьжуш, доьлура.

Чами а ловзабеш пїелгашца,
Еьна, йої хи эца хїоьттира,
Кхьоьлина стиглара беттаса
Сихделла мархашлахъ лечкьїра.

Шїь буьсуш, хи чуьра седарчий,
Къаьхкина, Іаьршашка девлира.
Сан даг чохъ кхеттачу бетаснэ
Доггах и ши седа хьаьстира.

САН СТОГАР

Дахаро кховдийна
Цхьа стогар бу сан,
Со хьоьстуш, данма
Лєпа и буса.

Дийнахъ а бац и бовш,
Латтаеш серло.
Цо хьохург дерриг, товш,
Кхочушдо даго.

Сан стогар гелбелла
Нагахъ хан яглахъ,
Ас къамел до цуьнца,
Кхаъ латтош дагахъ.

Езачун сурт, лохий,
Ас цунна гойту,
Гкъа стогар, айалой,
Нур лепаш, глотту.

Сан безам бу стогар,
Даг чохъ ю серло,
И боццохъ гелло со,
Сох дахар херло!

БЕШАРА ГІАНТ

Дорцо летта,
Мохъ а бетташ,
Шийла, шийла ло.
Диттах летта,
Букъ а сеттош,
Бешара гіант го.

Цунах леташ,
Дорцо ирча
Кіур шен гиттабо;
Лайлахъ лечкъаш,
Хоршихъ санна,
Гіант а хебало.

Мох а лела,
Маса лоьллуш
Дига догӀу ло;
Шеллуш, хебна,
Жимделлачу
ГӀантана гӀан го.

ГӀено, Гехош,
Гойту цунна
Йовха аьхке, де,
Мохехь техка
Сийна бошмаш,
Маьлхан йовхо, цӀе.

Даккхийдерца
Бай тӀехь доьлуш
Зезагаш а го,
Цхьамма, вогӀий,
Цхьанна дала
Царах зезаг хьо.

Цаьрга кхойкхуш
Хьаьвза тӀаккха
Бешахь лаьтта гӀант.
ДогӀий, доьлуш,
Охьахуу
Цу тӀе йол а, кӀант.

ГӀант, ца хебаш,
Хьо чӀагӀлолахь,
Боккху хьоь ас кхаь:
Хьуна девзаш
Шинь бен дацахь —
БӀаьста хир ду кхоь!

Хьалхачул а
Дукхадезаш,
Цара хьобстур хьо,
«Хюкху гланто
Барт бии цера», —
Бохуш безамо.

* * *

Стигалахь буйсаина
Седарчий ловзуш,
Учара тергалдеш
Хиьна ла со,
Моттарна, генара,
Со саниа, хьобжуш,
Ас саниа, сагатдеш
Хиьна ла хьо.

Ойланехь лаьтта сан
Вай лелла некъаш,
Хийла вай хьистинчу
Шовданаи хи —
Оылазе Органо,
Гайренах леташ,
Шен шийла мотт хьобкхуш,
Даьккхина хир.

Да висарг, елара
Хинца хьо соьца,
Буюжучу седане
Хьажжалца цкъа!
Цул тлаьхьа, барт бина,
Гур дара вайша,
Шуйтарчу лаьмнашца
И лобхуш, дла.

Цкъацкъа сакъералуш
 Иоглу хан дахарехъ,
 Воккхавеш даггара
 Дуьненах, Іаламах,
 Ойланаш юьйлалуш
 Стигланан Іаьршашца.
 Дог хуьлуш, къар ца луш,
 Къийсалуш седанца.

Ткъа цкъацкъа сагатлуш
 Иоглу хан дахарехъ,
 Де доьдий дог лозуш,
 Ца волуш набарах,
 Ойланаш хеталуш
 Цхьа йоций, хедаюш,
 Я моьттуш, хьайн кийрахъ
 Дог а ду хебалуш.

Волу хьо цул тІаьхьа
 КІоргера ойла ян,
 Хуьлу хьо ца тешаш
 Хьуо даго Іехорах.
 Лоху ахъ и къайле,
 Ойланца бетташ тІам,
 Схьакаро лаарна
 Хьайн даго лоху там.

Вуьсу хьо и къайле,
 Лехарх а, ца карош.
 Хьан даго: «Қарор яц!» —
 Бохуш, цхьа аз хазош,
 Бохуш хьов: «Садале
 Хийцалун де санна,
 Хийцалуш со а лу,
 Болупі там, цатам а!»

★ ★ ★

Хіа-хіан, Зара, виц ца велла,
Соьлжан йнстошкахь вай лелла,
«Езий хьуна?» — ахьа аьлча,
«Еза!» — аьлла, велавелла.

Хинца кхузахь, Шуйтахь, Іаш а,
Органца со хьоьжу охьа,
Вай хьежначу цу Соьлжах цо
Тухий хууш шен тулгеш дІа.

Кхин хьо ца гуш, хан дІаоьху,
Кийрахь аз ду хьоьга кхойкхуш;
Безам, Орга санна, угІий,
Буьжу, дагах тулгеш тухий!

★ ★ ★

КІордийна, бах ахьа, хьайна
Ас мерза буьйцу и лехамаш,
Бах ахьа, хьайн дагна тайна
Кест-кеста хийцар а безамаш.

ХІун дер ткъа, со а ву реза, —
Хьо кхесто алаза хІун диси? —
Эр дац ас кхин хьоьга еза.
Алахь а, дІагІолахь, и дитий.

★ ★ ★

Дагаоьху суьйре, дохк а,
Лекха бердаш, ловзу хІорд а,
ГІийла угІуш, хьекхна мох а,
Сайна муьтІахь хилла дог а.

Дагаоьху, ара корох
Суьйренца суо хьоьжуш лаьтташ,
Сайга хьоьжуш, хийла доггах
Къежна болу и хьан бӀаьргаш.

* * *

Дуьххьара хьох кхетча,
Суьйре а йийкхира,
Моьттира, Органан
ТулгӀенаш йийкира.

Безамна дош делча,
Беттаса кхийтира,
Лепарца стиглара
Седа а буйжира.

Хьох кхетар сан дагна,
Седанан лепарна,
Беттаса кхетарна,
Тайна сахьт хилла-кха.

Хилахьа данма
Хьо соьца, лепийта
Стиглара седа а,
Беттаса кхетийта.

* * *

Буйсанан бодано
Седарчий дийшийна,
Гуьйренан мархаша
Ламанаш хьулдина,
Набаро гӀелдина,
Адамаш дӀатийна,
Хьо хӀунда йижац-те,
Сан берийн нана?

Ціахь дечу дезарша
Шога куьг гіелдин-те?
Аьрхачу бераша
Сингаттам баьккхи-те?
Я суна лозу дог
Даьлла-те хьан акха?
Хьо хІунда йижац-те,
Сан берийн нана?

Иижахьа, берашка
Хьайн мерза мотт бийций,
Буйсанга вахначу
Суна а мотт биллий,
Безаме кховдадай
Гіелделла дог,
Гіенашца діазяй
Ойланийн ног!

* * *

Уллора накьостий,
Вовшашка хьуйсуш,
Молханийн дарбане
Сатуйсуш Іа.
Блаьстенан деноша
Мархаш діатоьттуш,
Тхан корах чухьоьжу
Гіелделла Іа.

Лор-йишас, чуйогІий,
Совгахьа йоьрзій,
Кховдабо чаьмзачу
Молханийн кад;
Дегочу куьйгашца
Меллаша лоций,
Діамолий, дуладо
Ас дегІан Іад.

Меллаша лор-йиша,
Бала діатоттий,
Елалой, сххалой
Хьожу соь схьа —
Лазар а діадолу,
Дагца ницкъ глоттий,
Корера ло деший,
Діадолу Іа!

ИЛЛАНЧЕ

Илланча, ахь мерзах
Тасахьа мІараш,
Пондаран хьовзадай лерг,
Доьлхучу пхснашца
Мукъам а балош,
Дийцахьа заманца дерг!

Дахаре со ваьлла
Шовзткъа шо даьлла,
Писна хан сов кІезиг хета.
Дийцахьа, мухачу
Новкъа со ваьлла,
Цу некъах хьо муха кхета?

Ас динчу диканел
Я вон совдуьйлу,
Я кІезиг халкъана ваьцна?
Бакъ ду и — со хІинца
Мел дохковуьйлу
ХІораннан даг чохь ца ваьхна!

Илланча, ахь мерзах
Тасахьа мІараш,
Пхенашка тохийтий ног,

Вина мохк хастабеш,
Мукъам а болош,
Айахъа кийрара дог!

Тийжачу пхенашца
Стигала валлий,
Мохъ тоха, и харцо санна,
Нохчийчоь хастас,
Хьуо во! ву, алий,
Дскъалъеш — массо а ханна!

* * *

Цкъа цхьанхьахъ
Малх кхета,
Діогахъ ю мархаш,
Вукхуэхьахъ
Дохк тскха,
Тийсина архаш;
Стиглара седа а
Діабов,
Схьакхета, —
ДоттагІа,
Ткъа цунах
Хьо муха кхета?

Мохъ хьокхий,
Мох болу,
Дорцан кІур гІаттош;
И діатой,
Хан йолу,
Жил-Іалам хестош;
Суьйрено, стигланаш
Егош, гур доккху, —
ДоттагІа,
Ахъ цуьнан
ЦІе муха йоккху?

Лам лаьтта,
Мохк ларбеш,
Бухахь хиш Iена;
Басешца,
Бси хестош.
Олхазар дека.
Мохк дIа-схьа
Лестина,
Гичахь берд
Бужуш.
ДоттагIа,
Хьан даг тIе
ХIун ойла юьжу?

Цхьаболчинн
Ловзар ду,
Вукхеран — тезет;
Вайх цхьаннан
БIаьрг боьлу,
Вукхуьнан боьлху;
Хьан оьмар,
Дог делош,
Делхадеш, кхерста, —
ДоттагIа,
Хьан коьрте
ХIун ойла леста?

— Сан ойла —
Дахар ду,
Бух боцуш,
КIорга;
Оьмаран
Хьалхе яц,
Яц тIаьхье
Шорта;
Заманан

Шен мур бу, —
Айа хьайн
Корта,
Іаламций,
Беркатний
И хазъян
Порта!

НЕКЪАХО

Суьйренан бодано
Гелвинна делаво,
Бахначу безамо,
Тилавой, Ісхаво, —
Сирлачу шовдане
Гийла бляьрг хьежабо, —
ХІун кхечи хьан даге,
Некъахо, некъахо?

Сирлачу седано
Хьан дог ца деладо,
Бала совбаларо
И гийла делхадом,
Гена хьом боданехь
Воьлхуш, аз хазадо, —
ХІун лаьтта хьан даг тІехь,
Некъахо, некъахо?

Къеначу Органо
Шен тулгІе екайо:
«Ма велха, — бохуш хьом, —
Са каде некъахо»,
Гийла хьом велхарна,
Ахь сан а сагатдо,
Сов вохий ма хила,
Некъахо, некъахо!

Бахначу безаман
Стаг велхош амал ю,
Цул тлаьхьа-м, кхаь лой, цо
Ирсехь и велаво.
«Собар де!» — бохуш сан
Хьуна дан хьехар ду.
Сих ма ло, сих ма ло,
Гем байна некъахо!

ЧА

Сахуьлуш седарчий
Ловзучу цу хенахь
Бодано лечкъочу
Кюргачу цу хотехь,
Узар дой, егалоь,
Йожайой чан,
Гюттү, бах, ижуна
Дера и ча.

Уллорчу чайтална
Шен шога мотт хьокхий,
Дерачу деглана
И герга озайой,
Иччархойн лар гичахь,
Ша доккхий са,
Йоьрзу, бах, хлусаме
Дера и ча.

Ша цIаро ягийчахь,
Молхано ювжийчахь,
Цу попан хари чохь
Ша яла йоьжначохь
Сирлачу бIаьргаш чохь
Кхоьлича са:

«Эх!» — олий мохъ тухий,
Южу, бах, ча...

Малх бу стиглахъ
Кхетта, богуш,
Хьаннаш хьобстуш
Злаьнарш ю;
Мархаш лела,
Лохха текхаш,
Доглуш блаьрзе
Догла ду.

Малхо стиглахъ,
Къайлабуьйлуш,
Бохлуш, юхъ шен
Лечкъайо;
Блаьрзе догла,
Цуьнга кхойкхуш,
Доглучуьра сецало.

Глаккха малх схьа,
Къежаш, хьожу,
Стиглах догла
Ийдало;
Стелаледо,
Генахъ сетташ,
Нускалан кеп
Хинтайо.

Стигалах бухъ глертош,
Бохура бердо:
«Мокхазал мила ву тоьлларг?»

Цунна тѣхъ дайн мохехъ
Техкара зезаг —
Мокхаз а оькхуьйтуш даьлларг.

АТІОКХАШ

Буйсанан боданаш
Лаьмнашкахъ лечкъачохъ,
Сахуьлуш, седарчий
Стигалахъ лъвзучохъ,
Цийелла анаюх
Хестаеш, аз айло
Генарчу хотешкахъ:
«Ку-ку! Ку-ку!»

Басешца бай техкош,
Зезагаш деладеш,
Патарш тѣхъ доьжна тхи
Злаьнаршца леспадеш,
Шок етташ, олхазарш
Гийттадеш, аз айло
Іаннашкахъ, аьрнашкахъ:
«Ку-ку! Ку-ку!»

Атйокхийн эшаршца
Малх хьожу Нохчийчу,
Шовда а, делалой,
Іанало къулла чохъ,
Бес-бесар олхазарш
Хавазхъ гуш хуьлу,
Атйокхийн аз айлуш:
«Ку-ку! Ку-ку!»

Воккхавс Даймакках,
Исбаьхьчу Іаламах,

Басешца, бай кхолуш,
Техкачу зезагех,
Уьш хестош, гӀел ца луш,
Декаш сан аз а ду...
Генарчу лаьмнашкахь-м —
«Ку-ку! Ку-ку!»

* * *

Довха денош, аьке,
Олхазарш а лахкий,
Зезагаш а дакъадай,
Уьдуш дӀа ма гӀойша, —
Сарахь беша долиь,
Ирсе денош лорий,
Шу тхайх уьдуш хеталой,
Хьега долу тхойша.

Сийна хилла лаьмнаш,
Сина еза хьаннаш,
Можа духар ца духуш,
Аша собар дейша, —
Бердан йнсте долиь,
Берахь лелла аре
Шуьца мажлуш ца лалуш,
Хьоьжуш хуьлу тхойша.

Стигал этӀон ткьес а,
Доьлху догӀа, дерз а,
Мархаш, дохк ца далаш,
Шу а сацалойша, —
Ловзуш, йин чу догӀий,
Шовдане ладугӀий,
Стигал екхна ца карош,
ГӀеллой доьрзу тхойша.

* * *

Іаламехъ дарц далахъ,
Ціоцкъам тілехъ техка тхи,
Ткъа дагах ціе ялахъ,
Беснеш тілехъ кхехка н.

ГУЪЙРЕ

Гуъйрено гергарло дуъйцу
Іуъйраина юъллучу эсарца.
Бошмаша дерзе ладоъгу
Макхделла хетачу патаршца.

Басешкахъ бо-берех хъуъйсу
Бацалахъ бос баъхъна зезагаш.
Буъйсанан боданехъ доълху
Туліеш діайнийшина шовданаш.

Лаъмнаша ло лощу, боху,
Къаналло къеждинчу кортошца.
Шелоно шех лоций олу
Эсаран шогачу маттаца.

Де додий, дин хохкий доъду
Дахкаран кхоълинчу некъаца,
Буъйсанан хан-зама йоъду
Ах йича сов йолчу набарца.

* * *

Дитташа легадо
Мажделла гіаш.
Ялташ чудерзнийна,
Іаржделла кхаш.

Кхойкхучу хьаргIано
Аз хазадо,
Лахъелла, мархаша
Дерз Iенадо.

Хьомечу сан лаьмнийн
Сийна и бос,
Дешица кхелина,
Генаро го.

Лекхачу башломан
Бухь а бу гуш,
ЙогIучу шелонан
Хаамаш луш.

Хьаьвдешца сецадеш
Даьхин а ду,
И Iалашдеш леларг
Кетарца ву.

* * *

ТаьIначу мархаша
Лаьмнаш а дIахьулдин,
Текхачу дахкаро
Бамбанах берд буьзи.

Есачу хьаннашца
Мох паргIат кхерстало,
Экханан цIийзар а
Iаннашца декало.

Новкъара ламанхо
Верганах хьерчаш го,
Сихвина цIа кхача
Гуьйренди суьйрено.

ДАРЦ

Дин хохкуш, де уьду.
Дахкарлахь лечкъаш.
Шед етташ, и чехош,
Чууьду мох.
Лайн чимаш хехкало,
Карзахе хьийзаш,
Клайн аре ладаеш
Ю етта шок.

Ламанаш хьулделла,
Гловганах девлда,
Тем байна, церг хьскхош
Хьаннийн дукъ ду.
Шовданаш шелделла,
Ша кел а девлла,
Органан тулгленаш
Гелъелла ю.

Дерриг а жил-йалам
Кьнлбехьа хьаьдда,
Ламанца оьллина
Дорцан куз бу.
Вуьшта а доца де,
Мохехь дух хаьдда,
Бодано айдина,
Ловзадеш ду.

Каетташ, мохь бетташ,
Корах пелг бетташ,
Шелделла, чуглерташ
Лайн чимаш ду.
Туьнкалгах урх туьйсуш,
Дон сецо глерташ,
Тхан тхов тлехь тата деш
Дорцан бо бу.

Шимии хьоме лаьмнаш
Хьулди бодано.
Керчаш, текха мархаш,
Хьийзаш, дог'у ло.

Хьаннийн мокха баххьаш
Гийла т'елало.
Мохо, чехош, чимаш
Лаьтта дийшадо.

Аре тийна лаьтта,
Некъаш деса го.
Генахь гучуваьлларг
Дорцо, хьулвой, хьо...

Иштачех де деъча,
Геллой хуьлу со:
Кьолам буйнахь керча,
Байте кхийдаш дог.

ДОТТАГІЧУЪНГА

Доттаг'а, х'унда ахь
Оллийна корта,
Х'ун хилла, етта ахь
Стоьла т'е «з'лок»?
«Шаьш мерза йоккху хан
Ма слахь к'орда!» —
Бохуш, хьоь дарцо а
Етта шен шок.

Хьажал хьайн сахьта т'е,
Мел зама йисна
Дахаран некъликахь
Шаро баи мо?

Гой хьунда, д!ахьажал,
Д!о бердан йнсте —
Схьаг!ерта Керла шо,
Ловзадеш ло.

Шийтта сахьт... Цхьамзанаш
Го вовших хьерчаш.
Шераша, мохь аьлла,
Айдин шайи аз.
Безаман кедах хьан
Кад тухий доггах,
Керлачу шарца хьо
Декъалво ас!

* * *

Буйса. Бода. Бер ду доьлхуш,
Мохь а мохо кхобхьу д!а.
Цуьнца йоьлху лохха нана.
Б!аьрхиш !ена. Г!уьтту !аь.

Дорцо дера детташ корак,
Маллуш, ло а !ийдало;
Дарц а, бери хийзош арахь,
Гийла доьлху, моттало.

Нанас, наб а ца еш, йоьлхуш,
Техкош, кхиош стаг велахь,
Дани дера арахь цийзаш,
Дийцахьа, дарц, х!ун до ахь?

Б!АЬСТЕ

Юха а басешца
Зезагаш девли,

Техарца Іенадеш
Блаьргара тхи.
Стигалахь айбелла,
Малх серлабели,
Злаьнаршца лалийна,
Хаьхкина хиш.

Юха а кьоналле
Сан дахар дирэн,
Гел ца луш бекачу
Мукьамна шен.
Юха а безаме,
Кхойкхучу ирсе,
Сан даго берзний шен
Блаьстенан бен.

Вай, марша я хьо, сан
Хьомсара блаьсте!
Вай, хьо я малхана,
Машарна я!
Хьайга сатнийсина
Сан дог ахь хьаьсти,
Иллешца глаттний цѣ,
Ииш йоцу ян!

* * *

Іуьйре йогіу хаза,
Малхо Іаь а гиттош,
Довха лепа заза,
Мохо техкош дитташ.

Амма делкьс балахь,
Малх а хуьлу кхулуш,
Болуш санна балехь,
Марха-маша кхулуш.

Иштта, сурт шен хуьйцуш,
Де дIадобду, хьостий,
И а тоам хета,
Арахь хилча бIаьсте!

* * *

ХIара хIун ду? ХIинца хIора
Дитт ду дорцехь, моттало;
Мохо меттах генаш дахахь,
Ловзуш ло а долало.

Гонах генна дIасахьажарх,
Iаьнна хьаннаш кечлуш яц,
Арахь сарралц хьобжуш леларх,
Кетар лелош цхьа а вац.

Лаьмнийн лекха, ира баххьаш
Сенлуш санна хетало;
Аренашца, лакха юьйлуш,
НIаьвла екаш хаало.

Хаза хан ю! ХIинца хIора
Дитт ду дорцехь, моттало;
Мохо меттах генаш дахахь,
Ловзуш, заза Iенало!

* * *

Бай тIехь лепаш гора
ТIадам хиллал тхи,
Мохо техкадора,
Илли олуш, и.

Батто цуьнга, дезаш,
Кхийдадора иур,

Дахкаро а, хьерчаш,
Бижабора кIур.

Гуьйренгахъа таьIча,
ДIадахара тхи;
Набаро со лаьцча,
ГIенах гира и.

ЮХА А БЕРАЛЛА...

Юха а бералла —
Хан йоцчу хенахь
Суьйренца доттагIчо
Соь кхийдайо, —
Ца хаьа, хIунда цо,
Ша волчу веьча,
Сайн йоцчу партн тIе
Со хийшаво.

Класс юьзна, ул-уллохь
Дешархой Iаш го.
Къайллаха кингашца
Шур-шур а до.
Мехкарний кьнийлало —
Оьздачу дегIахь.
Элаха историн
Урок а ло.

Горгали. Довду тхо,
Сени а екош.
ХIоттало лийр йоцчу
Бераллин сурт...

Хан уьду, хан йоьду
Къаналле текхаш,
Бералли безамна
Хлоттийна чурт.

Ч У Л А Ц А М

Лелинах, партих ду сан иллийн моголанаш...

Сурт	3
Сан Програма	5
Сан седа	7
Сан дай	8

Даймохк хесто а со гел ца велла...

Зезагаш. (Поэма)	10
Даймехкан сурт	28
Лаьмнашкахь суьйре	29
Буьйса	30
«Буьйранна кхетачу...»	31
«Сан безам бу, буьйса, хьоьга...»	32
Орга	33
«Сил а дукха беза мохк!..»	34
Дайхь	35
Хастам	36
«Сан Орга, со санна, гелделла...»	38
«Етгачу тулгешца...»	39
«Сих ца деш, луьно жа...»	40
«Дерриг дуьне...»	41

Даг чохъ ас кхнийна, ІаІийна безамаш...

Къоналле	43
«Суьйренца, сагатлуш...»	44
«Со нанас вина вац...»	45
Сан некъ	46
Хьовга хьайгга	48
«Дуьненна нур делла...»	49
«Беттасни беснеш а...»	50
«Суьйренца шовданан куьзганахь...»	51
Сан стогар	51
Бешара гІант	52
«Стигалахъ буьйсанна...»	54
«Цкъацкъа сакъералуш...»	55
«ХІа-хІан, Зара, виц ца велла...»	56
«КІордийна, бах ахъа, хьайна...»	56
«Дагаоху суьйре, дохк а...»	56
«Дуьххъара хьох кхетча...»	57
«Буьйсанан бодано...»	57
«Уллора накъостий...»	58
Ілланче	59
«Цкъа цхьанхьахь...»	60
Некъахо	62
Ча	63
«Малх бу стиглахь...»	64
«Стигалахъ бухъ гІертош...»	64
АтІокхаш	65
«Довха денош, аьхке...»	66
«Іаламехъ дарц далахь...»	67
Гуьйре	67
«Дитташа легадо...»	67
«ТаьІначу мархаша...»	68
Дарц	69
«Шимини хьоме лаьмнаш...»	70
ДоттагІчуьнга	70
«Буьйса...»	71

Біаьсте	71
«Іуьйре погіу хаза...»	72
«Хіара хіун ду? Хіицца хіора...»	73
«Бай тіехь лепаш гора...»	73
Юха а бералла...	74

Шича Хамидович Окуев

ХОЗЯЕВА ЗЕМЛИ

Стихи, поэма

(на чеченском языке)

Редактор А. Д. Осмаев
Художественный редактор Ю. А. Шевченко
Технический редактор А. Н. Поздняков
Корректор Э. М. Шамурзасва

ИБ № 630

Сдано в набор 29.XII 1980 г. Подписано к печати 6.III 1981 г.

СФ02108. Формат 70х90 1/32. Бумага типографская № 3.

Гарнитура литературная. Печать высокая

Объем 2,5(2,92) п. л. Уч.-изд. л. 3,12

Тираж 2000. Заказ № 12195.

Цена 35 коп.

Чечено-Ингушское книжное издательство

Управления по делам издательств, полиграфии и книжной
торговли Совета Министров Чечено-Ингушской АССР,

364003, Грозный, проспект Ленина, 9

Типография имени И. Н. Заболотного

Управления по делам издательств, полиграфии и книжной
торговли Совета Министров Чечено-Ингушской АССР,

364021, Грозный, улица Интернациональная, 12/33

(НА ПЕРВОМЪ КНИЖЕ)

СТАН. ПОСЛА
ХОЗЯЕВА ЗЕМЛИ

3
Max 35 кен.